

KU VZNIKU A ZAČIATKU ČINNOSTI KARPATSKEJ SKUPINY MAĎARSKÉHO KRÁLOVSKÉHO HONVÉDSTVA V ROKU 1941

VIKTOR ANDAHÁZI SZEGHY

ANDAHÁZI SZEGHY, V.: Foundation and the beginnings of the Carpathian group of the Royal Hungarian Honvédség in 1941. *Vojenská história*, 3, 13, 2009, pp. 16–30, Bratislava.

The article deals with the foundation and the first days of Carpathian group in 1941. The author stems from the German plan of „Barbarossa“ and demonstrates that the assignment of the Hungarian army in the attack against the USSR did not bear mere political function, but it held its military significance. The main reason was the fact that in case of its failure to attack the USSR from the Hungarian land a 200 km gap between the 17th army and the Romanian army would have been abandoned. The author extensively describes also the beginnings of the fights in the German-Russian front before the Hungarian invasion into the war and the division and the organization of the Hungarian army. There were 8th frontier brigade and the 1st mountain infantry brigade at the frontiers with the USSR responsible for the observation of the movements on the other side of the border. In the developing Carpathian group it was the Fast Corps that played a decisive role and which won the greatest fights from within the Hungarian Army in 1941. In the last part of the study the author deals with the issues of crossing the borders and the fights from 28 to 30 June 1941. On 30 June the Carpathian Group was founded to fill in the gap between the German 17th Army and the German 11th Army. That was the reason why Hungarian liaison officers were assigned to the German upper headquarters.

Military History. Hungary. WWII. Royal Hungarian Honvédség.

1. PLÁN BARBAROSSA A JEHO NEDOSTATKY

Ťaženie, ktorého cieľom bolo obsadenie európskeho územia Sovietskeho zväzu, mali uskutočniť tri skupiny armád v troch hlavných strategických smeroch. Z hľadiska našej témy najdôležitejšia bola skupina armád *Juh*, ktorá pod velením poľného maršala von Rundstedta¹ útočila proti Sovietskemu zväzu v dvoch smeroch:

- jednak z Haliča v smere na Žitomír – Kyjev – Rostov, južne od Pripjati. Tu nastúpila

1 Gerd von Rundstedt (* 12. 12. 1875, Aschers-Leben – † Hannover, 24. 2. 1953); poľný maršal, od 6. 6. 1941 do 1. 12. 1941 veliteľ skupiny armád Juh.

do útoku 6. armáda poľného maršala von Reichenau², 17. armáda generála pechoty Stülpnagela³ a 1. tanková skupina pod velením generálplukovníka von Kleista;⁴

- ▶ jednak z územia Rumunska nemecká 11. a rumunské 3. a 4. armády. To všetko dovedna predstavovalo 50 divízií a 10 brigád.⁵

V nemeckom velení vo vzťahu k plánu sa ale vynorili pochybnosti, pretože podľa Hitlerovho príkazu č. 21, vydaného 18. decembra 1940, sa v útoku ako s potenciálnymi spojencami počítalo len s pomocou rumunskej a fínskej vojenskej moci.⁶ O účasti Maďarska na východnom ťažení sa v žiadnom zmysle nehovorilo. Poľný maršal Rundstedt podotýkal, že v prípade neuskutočnenia útoku z maďarského územia medzi južným krídlom 17. armády a medzi rumunskými vojskami prenikajúcimi cez rieku Prut by vznikla veľká, približne 200-kilometrová ničím nekrytá medzera. To by umožnilo sovietskej armáde, aby vrazila klin medzi dve spojenecké armády, čo by okrem toho spochybnilo možnosť dosiahnutia cieľov operácií. Obklúčenie a likvidácia silných sovietskych vojsk v okolí Lembergu (Lvov)* nebude úspešná, keď pravé krídlo nemeckej 17. armády zostane bez podpory.⁷ Veliteľ nemeckých pozemných vojsk, generálplukovník Halder⁸ tiež navrhol Hitlerovi, že „[...] aj keď Maďarsko sa nezúčastňuje operácií, aspoň by malo súhlasiť s transportmi vojsk cez jeho územie.“⁹ Napriek tomu ani ďalšie varianty plánu Barbarossa nepočítali s účasťou Maďarska.¹⁰ Očakávané ťažkosti praktickej realizácie plánu nabádali nemecké velenie k tomu, aby hľadali spojenie s maďarským generálnym štábom. Nemci nepochybne vychádzali z presvedčenia, že maďarská branná moc bude môcť poskytnúť akúkoľvek pomoc len po patričnej modernizácii. Túto dilemu videl Paulus¹¹ takto: „*Takto sa vynoril pre Hitlera a OKW¹² problém, ako prinútiť Maďarsko k modernizácii jeho armády a na prípravu na ťaženie proti Sovietskejmu zväzu bez toho, aby sa táto posledná snaha priskoro odhalila pred Maďarskom.*“¹³

2 Walter von Reichenau (* 8. 10. 1884, Karlsruhe – † 17. 1. 1942, Lipsko); poľný maršal, od 20. 10. 1939 do 1. 12. 1941 veliteľ nemeckej 6. armády.

3 Carl-Heinrich von Stülpnagel (* 2. 1. 1886, Berlín – † 10. 7. 1942, Berlín); generál pechoty, od 15. 2. 1941 do 25. 11. 1941 veliteľ nemeckej 17. armády.

4 Ewald von Kleist (* 8. 8. 1941, Braunfels – † 16. 10. 1954, Vladimír); generálplukovník, od 5. 10. 1941 do 10. 9. 1942 veliteľ nemeckej 1. tankovej skupiny.

5 Das deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg 4. Red. BOOG, Horst. Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1983, s. 474.

6 Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939-1945. Red. HUBATSCH, Walther. München : Nebel Verlag, 1965, s. 98-99.

Pozn. prekl.: V príspevku sme ponechali autorom používané zemepisné názvy, okrem zaužívaných slovenských názvov ako Halič, Košice, Užhorod atď. Pri autorom používaných zemepisných názvoch na Karpatskej Ukrajine sme v zátvorke uviedli názov používaný na čs. mapách v 30. rokoch 20. stor. a pre lepšiu orientáciu čitateľa, ktorý nemá k dispozícii historické mapy, sme uviedli aj dnešný oficiálny názov.

7 UHLIG, H.: Das Einwirken Hitlers auf Planung und Führung des Ostfeldzuges. In: Vollmacht des Gewissens II. Frankfurt am Main, Berlin : Alfred Metzner Verlag, 1965, s. 214. Cituje: SZABÓ, Péter: A Magyar honvédség részvétele a Szovjetunió elleni hadműveletekben 1941 június – november. In: Új Honvédségi Szemle 1991, č. 10, s. 16.

8 Franz Halder (* 30. 6. 1884, Würzburg – † 2. 4. 1972, Aschau); generálplukovník, od 1. 9. 1939 do 24. 9. 1942 hlavný veliteľ nemeckých pozemných vojsk.

9 Cituje: SZAKÁLY, S.: ...Magyarország és a Szovjet-Unió között a hadállapot beállott. In: Tenże, Volt-e alternatíva? Budapest : Ister, 1999, s. 61.

10 Tamže.

11 Friedrich Paulus (* 23. 9. 1890, Breitenau-Gerschagen – † 1. 2. 1957, Drážďany), generálporučík, od 30. 5. 1940 do 1. 1. 1942 bol hlavným ubytovateľom nemeckých pozemných síl.

12 OKW: Oberkommando der Wehrmacht, hlavné veliteľstvo nemeckej brannej moci.

13 PAULUS, F: Ich stehe hierauf Befehl. Frankfurt am Main : Wehrwesen Bernard & Graefe, 1960, s. 129.

1. SOVIETSKA OBRANA A NEMECKÝ ÚTOK PRED NÁSTUPOM MAĎARSKA DO VOJNY

Reagujúc na zosilnenú nemeckú vojenskú činnosť v blízkosti hraníc aj sovietske velenie sa dostalo do pohybu, pripravujúc sa na aktívnu aj pasívnu obranu. 19. marca 1941 Hlavná operačná správa Generálneho štábu ozbrojených síl ZSSR predkladala Stalinovi plán preventívneho útoku proti Nemecku. Plán uvádzal Nemcami očakávané hlavné smery úderov, odhadol predpokladané nemecké a spojenecké sily na nasadenie a načrtnol útočné a obranné úlohy zborov Osobitných vojenských okruhov.¹⁴ Najvyššie velenie napokon tento útočný plán neschválilo. Budovanie obrany v hĺbke a postavenie záloh začali organizovať a usku-točňovať v apríli – máji. Za hlavnými obrannými sledmi ako zálohu postavili ďalšie tri me-chanizované a viac streleckých zborov.¹⁵ Ako ďalšiu posilu do európskych častí ZSSR presu-nuli zväzky, ba celé armády z Ďalekého východu.¹⁶ To umožnila zmluva o neutralite podpí-saná 13. apríla 1941 medzi ZSSR a Japonskom.

Z maďarského hľadiska podstatné boli nemecká skupina armád Juh a protistojace soviets-ke sily. Proti skupine armád Juh, útočiacej z Haliča a oproti maďarskej hranici, boli v ob-rane vojská Kyjevského zvláštneho vojenského okruhu v dĺžke približne 940 km pod ve-lením generálplukovníka *Kirponosa*¹⁷. V obrane hraníc tu stáli štyri armády, zo severu na juh: 5., 6., 26. a 12. armáda od Pripjati k Lipkanom.¹⁸ Oproti maďarskému úseku sa rozmiestni-la 12. armáda pod velením generálmajora *Ponedelina*¹⁹ od Borislava až po Kamenec-Podoľ-sk. Táto armáda podľa operačného plánu „KOVO-41“ pozostávala z 5 streleckých, 1 moto-rizovanej streleckej, 2 tankových a 2 leteckých divízií a z vojsk pevnostného obvodu Kame-nec-Podoľsk.²⁰

Po nemeckom útoku 22. júna 1941, keď vstúpil do platnosti plán „KOVO-41“, Kyjevský zvláštny vojenský okruh dostal pomenovanie Juhozápadný front. (Náš výklad o útoku ob-medzíme iba na bitky medzi skupinou armád Juh a sovietskym Juhozápadným frontom, pretože z hľadiska maďarskej účasti iba tie mali skutočný význam.) Vojská frontu boli roz-miestnené v pásme 5 – 40 km od hraníc, ale skutočne úderné mechanizované divízie boli dislokované viac vzadu v hĺbke 40 – 120 km.²¹ Hlavný úder skupiny armád Juh smeroval na rozhranie sovietskej, 5. a 6. armády v priestore Lucku a Dubna v smere na Žitomír a Kyjev. Od Vlodyvy po Kristinopol sa rozvinula do útoku nemecká 6. armáda a nemecká 1. tanko-

14 DANILOV, V.: Hat der Generalstab der Roten Armee einen Präventivschlag gegen Deutschland vorbereitet? In: ÖMZ, roč. XXXI, 1993, č. 1. (Cituje: LENGYEL Ferenc, A Kárpát-csoport hadművelete 1941. június 28. – július 8. Budapest : Zrínyi, b. r., s. 23-34.). Spomedzi spojeneckých štátov Nemecka vtedy počítali len s útokom proti pravému krídlu rumunskej armády.

15 *Dějiny druhé světové války 1939 – 1945*. Svazek 4. Fašistická agrese proti SSSR. Krach strategie „Bleskové války“. Ed. N. G. Andronikov. Praha : Naše vojsko, s. 27.

16 BAGRAMIAN, I. Ch.: *Tak začínala válka*. Praha, Bratislava : Naše vojsko, Tatran, 1972, s. 63.

17 Michail Petrovič Kirponos (* 21. 1. 1892, Vertijevka, † 20. 9. 1941, Kyjev), generálplukovník, od februára 1941 veliteľ Kyjevského zvláštneho vojenského okruhu, od 26. 6. 1941 Juhozápadného frontu. (Zahynul počas ústu-pu z Kyjeva).

18 Ref. 15, s. 27.

19 Pavel Griporovič Ponedelin (* 1893, Parnikovo, † 25. 8. 1950), generálmajor, náčelník Katedry taktiky na Vo-jenskej akadémii M. V. Frunzeho, od marca 1941 veliteľ 12. armády. 27. augusta 1941 v umanskom kotli padol do zajatia.

20 Konec globalnoj liž: Kogda Kijev ešče ne bombili. In: *Vojenno istoričeskij žurnal* 1996, č. 4, s. 5.

21 A második világháború 1939 – 1945. I. kötet. Budapest : Zrínyi, 1963, s. 231.

vá skupina, ktoré v prvý operačný deň postúpili na ceľ šírke do hĺbky 4 – 5 km.²² Útok zo vzduchu podporovala nemecká 4. letecká armáda pod velením genplk. *Löhra*²³.

Nemecké vojská – podobne ako aj inde – jednotlivé pohraničné stráže a opevnené rajóny aj na tomto úseku frontu rýchlo obklúčili a prekonal. Časti po prekonaní rieky Styr a po obsadení Dubna postúpili až k Ostrogu a vklínali sa do rozhrania 5. a 6. armády začali obklučovať krídla. Spomenuté sovietske armády na zabránenie tejto hrozby, rátajúc s istotou maďarských hraníc, odpovedali všeobecným útokom uskutočneným v dňoch 23. – 29. júna v smere Brody, Rovno, Vladimír – Volynsk.²⁴ Cieľom útoku bolo obsadiť Lublin. Proti-sečom sa síce nemecký postup nepodarilo zastaviť, ale za cenu obrovských strát ho zabrzdiť.²⁵

Príčinou neúspechu sovietskej operácie bolo, že vojská druhého sledu prisunuté z veľkej vzdialenosti boli často nútené prijať stretný boj po 200 – 400km pochode. To neumožnilo rozvinutie do protiútok, zvlášť preto, lebo zbory postrádali organizované vedenie, čo znížovalo efektívnosť obrany a malo za výsledok roztrieštenie sovietskych jednotiek. Okrem toho vojská ťažko sa prisúvajúce po zablatených komunikáciách boli veľmi dobrým terčom pre Luftwaffe.²⁶ Tolko sa ale podarilo dosiahnuť, že sa získal čas na ústup vojsk, nemecký postup v smere na Kyjev v priestore Brody – Dubno bol spomalený a sily nemeckej 6. armády boli prinútené na preskupovanie.

Nemecká 17. armáda pod velením generála pechoty Stülpnagela bola rozvinutá medzi Tomasovom a Przemyslom a útočila cez Ravu – Ruskaju a Lemberg (Lvov) proti sovietskej 6. armáde, pričom pri Przemysli sa dotýkala severného krídla sovietskej 26. armády.²⁷ Na styku opevnených rajónov Rava Ruskaja a Lemberg (Lvov) sa jej podarilo prebiť sa a do 24. júna prelomiť sovietske pozície v šírke 40 km. Posádka v Przemysli, ktorá vytrvala najdlhšie, ustúpila 29. júna.²⁸

Nemecká 11. a rumunská 3. a 4. armáda, zhromaždené na území Rumunska, spustili útok proti protistojacej 9. a 18. armáde Južného frontu až 1. júla. Posledne spomenutú armádu tvorili 24. júna zo zväzkov 12. armády, brániacej sa na maďarsko-sovietskej hranici.²⁹

O nemeckom útoky sa dá vcelku povedať, že sily skupiny armád Juh oproti skupinám armád Sever a Stred postupovali menej razantne a ich útok nedosiahol potrebnú hĺbku. Jednou z príčin bolo, že sovietske zoskupenie bolo najsilnejšie na Juhozápadnom fronte, druhou, že 26. armáda nebola celá dotknutá útokom, a sily 12. armády, ktorá vôbec nebola zapojená do bojov, mohli byť preskupované. Tu sa preukázal nedostatok nemeckého vojenského plánu, totiž, rozkaz na protiútok 5. a 6. sovietskej armáde vydalo sovietske velenie s vedomím, že od maďarskej hranice nehrozí žiadne nebezpečie.³⁰ Preto by nemecké velenie po-

22 Die geheimen Tagesberichte der deutschen Wehrmachtführung im Zweiten Weltkrieg 1939 – 1945. Band 3. Ed. MEHNER, Kurt. Osnabrück : Biblio-Verlag, 1992, s. 150. (Ďalej len : Tagesberichte).

23 Alexander Löhr (* 20. 5. 1885, Turnu Severin, † 26. 2. 1947, Belehrad): generálplukovník, od 1. 4. 1939 do 3. 7. 1942 veliteľ 4. leteckej armády.

24 O rozkaze na útok pozri: Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion. Eds.: UEBERSCHÄR, Gerd R. – BEZYMENSKIJ, Lev A. Darmstadt : Primus Verlag, 1998, s. 216.

25 A nagy honvédő háború története 1941 – 1945. 2. Budapest : Zrínyi, 1964. (ďalej len NHHT/2), s. 27-28 a Tagesberichte, s. 155-157.

26 MOSKALENKO, K. S.: *Na juhozápadnom smere 1. 1941 – 1943*. Pamäti veliteľa armády. Bratislava : Obzor, 1985, s. 36.

27 BAGRAMIAN, ref. 16, s. 98.

28 ŽUKOV, G. K.: *Spomienky a úvahy*. I. vydanie. Bratislava : Pravda, 1970, s. 251.

29 BAGRAMIAN, ref. 16, s. 134.

30 Ref. 21.

trebovalo viazať sily Juhozápadného frontu po celej dĺžke, rovnako ako to bolo v útočných pásmach skupín armád Stred a Sever.

VSTUP MAĎARSKA DO VOJNY PROTI SOVIETSKEMU ZVÄZU

1. OCHRANA HRANÍC „O“ (UDALOSTI DO 26. JÚNA) A ORGANIZÁCIA ZÚČASTNENÝCH VOJSK

Pristupujúc k výkladu maďarských vojenských dejov v časovej rovine, trochu sa vrátime k maďarským reáliám začiatku nemeckého útoku. Minimálnou podmienkou úspechu nemeckých plánov bola pevnosť ochrany maďarsko-sovietskych hraníc kvôli možnosti aj Rundstedtom predpokladaného sovietskeho odvetného úderu. V záujme toho nemecké a maďarské vojenské vedenie skoorinovalo svoje kroky, hoci pre nerozhodnosť politikov zatiaľ nemohli myslieť na praktickú realizáciu.

Genmjr. *Kurt Himer*³¹, nemecký styčný dôstojník pridelený k maďarskému Generálnemu štábu a pplk. *Elemér Sáska*,³² prednosta 1. oddelenia GŠ³³ 28. mája 1941 rokovali o predpokladanej činnosti a o mobilizačnom čase maďarskej armády. Výsledkom toho bolo, že 14. júna Sáska ukázal aktívny plán obrany Himerovi.³⁴ Maďarská ochrana hraníc sa rozprestierala od maďarsko-nemecko-sovietskej hranice k maďarsko-rumunsko-sovietskej hranici v nadmorskej výške vyše 1 000 m, na ťažko prístupnom teréne. Kvôli ťažkému terénu uzáver hraníc pozostával z poľných opevnení vybudovaných v malej hĺbke, posilnených opornými bodmi na úrovni roty a práporu. Aktivovanie uzáveru hraníc znamenalo zriadenie mýnových polí, technické zničenie, prerušenie dopravy. Cieľom týchto opatrení bolo zastavenie alebo brzdenie nepriateľského vľomu. Technický materiál, potrebný proviant a streľivo nepostrádateľné na vybudovanie uzáveru, nazhromaždili v dislokačných miestach pohraničných brigád. Na aktivovanie ochrany hraníc „O“ (z maďarského slova orosz – ruský, pozn. prekl.), čiže ruskej hranice a na riadenie obranných bojov bol vyčlenený³⁵ veliteľ VIII. armádneho zboru, genpor. *Ferenc Szombathelyi*.³⁶

8. pohraničná brigáda a 1. horská brigáda rozmiestnené pri hranici už od 11. apríla 1941 vykonávali pozorovaciu službu. 8. pohraničná brigáda pozorovala maďarské obranné línie v úseku od maďarsko-nemecko-sovietskej hranice po wyszkóvsky priesmyk, 1. horská brigáda od tohto priesmyku po maďarsko-rumunsko-sovietsku hranicu. Podľa ich pozorovaní

31 Kurt Himer (* 21. 12. 1888, Cottbus, † 4. 4. 1942, Lazarett Simfereopol), genmjr., od marca 1941 do 18. 8. 1941 styčný dôstojník Hlavného veliteľstva pozemných vojsk (OKH) pridelený k maďarskému Generálnemu štábu.

32 Sáska Elemér (* 20. 11. 1898, Košice, † 31. 3. 1985, Stuttgart): od 1. 11. 1939 pplk., od 1. 2. 1941 do 1. 5. 1942 prednosta 1. oddelenia GŠ.

33 Úlohou 1. oddelenia GŠ Maďarského kráľovského honvédstva bola príprava honvédstva na vojnu a riadenie operačných záležitostí.

34 A Magyar Királyi Honvéd Fővezérséghez beosztott német tábornok hadinaplója. (Vojnový denník nemeckého generála prideleného k Hlavnému veliteľstvu Maďarského kráľovského honvédstva). Publikované: KUN, J.: A német hadvezetés magyarországi politikájához 1941. március-július. In: *Századok* 1965, č. 6. s. 26.

35 LENGYEL, ref. 14, s. 16.

36 Ferenc Szombathelyi (* 17. 5. 1887, Győr, † 5. 11. 1946, Novi Sad): od 1. 11. 1939 genpor., od 15. 1. 1939 do 1. 8. 1941 veliteľ VIII. zboru a z titulu tejto funkcie od 28. 6. 1941 do 1. 8. 1941 veliteľ Karpatskej skupiny, od 1. 8. 1941 do 6. 9. 1941 veliteľ vojenskej správy Madarmi obsadených území ZSSR, od 6. 9. 1941 do 19. 3. 1944 náčelník GŠ Maďarského kráľovského honvédstva.

Soviety zaviedli zvýšené zabezpečenie hraníc, obranu posilnili silami z hĺbky, ale vyššie jednotky neprisunuli do hraničného pásma.³⁷

Jednotky podieľajúce sa na ochrane hraníc boli mobilizované 17. júna o 24.00 h. Boli to nasledujúce:

- veliteľstvo VIII. zboru,
- 1. horská brigáda
- 8. pohraničná brigáda
- zborové útvary a trény.³⁸

Spolu bolo nastúpených 210 dôstojníkov, 11 500 príslušníkov mužstva, 5 300 koní, 820 konských povozov a 300 motorových vozidiel.³⁹

A teraz niekoľko slov o postavených jednotkách a o ich organizácii:

Košický VIII. zbor bol nanovo postavený, vznikol po znovupripojení južného Slovenska 23. januára 1939.⁴⁰ Do jeho podriadenosti patrili pešie brigády: 22. brigáda v Nyíregyháze, košická 23. brigáda, užhorodská 24. brigáda a ich jednotlivé delostrelecké oddiely, VIII. cyklistický prápor v Nagyszőlősi (Sevluš, dnes: Vinohradiv), VIII. prieskumná rota v Užhorode a prepravné a technické jednotky v Szatmárnémeti (dnes: Satu Mare) a v Košiciach.⁴¹ Tomuto zboru neskôr podriadili aj 8. pohraničnú brigádu. Veliteľstvo VIII. zboru bolo 20. júna 1941 o 24.00 h preložené do Mukačeva⁴². Ako sme už uviedli, jeho veliteľom bol genpor. Ferenc Szombathelyi.

K 1. októbru 1939 boli postavené rámcové jednotky 1. horskej brigády, ktorá mala plný názov: maďarská kráľovská podkarpatská 1. honvédska horská brigáda (magyar királyi kárpátaljai 1. honvéd hegyidandár) s SV v Užhorode, a bola podriadená VIII. zboru. Bezprostrednou predohrou k nej bola horská výcviková skupina vytvorená 25. júla 1939, ktorú postavili ako základ pre organizáciu brigády.⁴³ Postavenie horskej brigády a horských útvarov všeobecne bolo opodstatnené tým, že znovupripojením území dovnútra maďarských hraníc sa dostali stredné a vysoké hory, na obranu ktorých bolo potrebné vojsko špeciálne vyzbrojené, vystrojené a pripravené na boje v horách. Veliteľom brigády bol generál *Jenő Felkl*.⁴⁴ Do podriadenosti brigády patrili štyri prápory: 1., 2., 3. a 4. horský prápor v mierových posádkach v Perecsénye (Perečine, dnes: Perečin), v Szolyve (Svaljava, dnes: Svaljava) v Rahó (Rachov, dnes: Rahiv) a Aknaszlatine (Slatina, dnes: Solotvino). Delostrelectvo predstavovalo 1. horský delostrelecký oddiel, s veliteľstvom v Máramarosszigete (dnes: Sighetu Marmației), jednotlivé batérie boli rozmiestnené ako horské prápory. Technické a prepravné jednotky boli v Máramarosszigete, rýchle jednotky (motocyklová čata 1. hor-

37 Hadtörténelmi Levéltár Kárpát-csoport anyaga, 1. fasc. A Kárpát-csoport megalakulása, hadműveletei, I/1. s. 55. (Ďalej len: HL, Kp. csop. I/1.)

38 Trényi boli jednotky postavené na presun materiálu a osôb. Ich charakteristickým prepravným prostriedkom bol konský povoz.

39 HM 1942, eln. o. II. tétel, 57897. Tájékoztató a Szovjet elleni hadműveletekkel kapcsolatos hadrendi és létszám változásokról, s. 1.

40 Magyarország a második világháborúban. Lexikon. Főszerkesztő SIPOS Péter. Budapest : PETIT REAL Könyvkiadó, 1997, s. 152. (Ďalej len: MMV).

41 A m. kir. honvédség békehadrendje 1940. In: CSIMA, J.: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához. Budapest : Honvédelmi Minisztérium Központi Irrattár, 1961. náčrt č. 101.

42 HL, Kp-csop. I/1, s. 56.

43 ILLÉSFALVI, Péter: A hegyi csapatok megszervezése a magyar királyi honvédségnél 1939 – 1940-ben. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, roč. 113, 2000, č. 4, s. 747.

44 Jenő Felkl (* 14. 7. 1889, Sopron, † ? Pécs): od 1. 8. 1940 generál, od 1. 9. 1940 do 1. 10. 1941 veliteľ 1. horskej brigády.

skej brigády, čata obrnených automobilov 1. horskej brigády, 1. horská husárska rota) boli v Košiciach a Nagybányi⁴⁵ (dnes: Baia Mare). Po čiastočnom doplnení a po zimnom sústreďení v Karpatoch brigáda bola doplnená na vojnové počty 10. apríla 1941.⁴⁶ Počas mobilizácie bola sústredená na územie Kőrösmező (Jasiňa, dnes: Jasiňa).

8. pohraničná brigáda bola tiež nanovo postavená jednotka s horskou výzbrojou a výstrojom. Veliteľstvo brigády bolo po znovupripojení Karpatskej Ukrajiny 5. apríla 1939 umiestnené v Užhorode a od 1. marca 1940 v Berehove.⁴⁷ Jej úlohou bola ochrana hraníc a udržanie stráženia hraníc, jej veliteľom sa stal generál György Rakovszky.⁴⁸ Organicky jej podliehali 2., 3., 10., 11., 25. a 26. pohraničný prápor, v mierových posádkach Felsővisó (dnes: Vișeu de Sus), Rahó (Rachov, dnes: Rahiv), Ökörmező (Volove, dnes: Mižirja), Fenyvesvölgy (Stavné, dnes: Stavne) Vezérszállás (Pavlove, dnes: Pidpolozzja) a Nagyberezna (Veľká Berezná, dnes: Velikij Bereznij).⁴⁹ Počas mobilizácie brigáda bola presunutá smerom na Volóc (Volovec, dnes: Volovec) a Toronya (dnes: Toruň).

Dozvediac sa o útoku proti Sovietskemu zväzu genpor. Szombathelyi 22. júna vydal rozkaz na realizáciu obranného plánu „O“, čiže na uzavretie sovietskych hraníc. Na plnenie úlohy od IX. zboru dostali k dispozícii 22. a 23. pohraničný prápor. Vojská zboru v zmysle rozkazu zastavili železničnú premávku, diaľnopisné spojenie a pohraničný styk medzi dvomi štátmi. Zriadili ženijné zátarasý a niektoré cestné predmety pripravili na demolovanie.⁵⁰ Sily dislokované na území VIII. zboru od 12. h vykonávali protivzdušnú hotovosť.⁵¹

Soviety súčasne s nemeckým útokom na druhej strane hraníc začali robiť ženijné zátarasý ciest vedúcich dovnútra krajiny a tunely a mosty pripravovali na vyhodenie do vzduchu. Pri Úžoku v pásme 8. pohraničnej brigády Sovietsi zaujali postavenia s protitankovými kanónmi, pechotou vyzbrojenou samopalmi s jednou batériou v palebnom postavení. Na to aj maďarské pohraničné jednotky zaujali zdržiavacie postavenia.⁵² Dňa 23. júna maďarské pohraničné sily si utvorili svoje pevnostné rotý a začal sa ich výcvik na (ukoristené juhoslovenské) protitankové kanóny. Na druhej strane hraníc niekoľko sovietskych práporov zaujalo postavenia, resp. boli na presune k hraniciam. Okrem toho vyprázdnil obec Chaszcovanije a kasárne v Oporeci. Sovietska stráž na Tatarskom priesmyku na trigonometrickom bode Kukul 1542 spustila vlajku.⁵³ Vstupom Slovenska do vojny sa zosilnila letecká činnosť na východnej hranici. Maďarský vzdušný priestor bol viackrát narušený sovietskymi lietadlami, hlavne v okolí Vereckého a Tatarského priesmyku. Niektoré stroje však nielen preleteli cez hranice, ale uskutočnili útoky na maďarské pohraničné postavenia ostreľovaním z guľometov.⁵⁴

24. júna bol na hraniciach pokoj, len sovietske hliadkovanie sa posilnilo. Sovietske vojská sa sťahovali do obrannej línie vzdalenej 8 – 10 km od hraníc. Sovietska obranná línia oproti

45 SZABÓ, Zoltán, Hegyivadászok, b.m., b.r., 3. kap., príloha č. 6. (Tanulmány, HIM – Hadtörténelmi Könyvtár, pr. č. 107.217.).

46 LENGYEL, ref. 14, s. 13-14.

47 ILLÉSFALVI, ref. 43, s. 764.

48 György Rakovszky (* 10. 10. 1892, Miskolc, † 29. 4. 1962, Kisoroszi): od 1. 5. 1941 generál, od 2. 2. 1941 do 1. 8. 1941 veliteľ 8. pohraničnej brigády.

49 ILLÉSFALVI, ref. 43, s. 757-767.

50 HL, Kp-csop. III/a, s. 31.

51 Ref. 39, s. 1.

52 Vkf. 1. o. napi helyzetjelentések (GŠ, 1. odd., denné situačné hlásenia), HL, Mikrofilmtár, B/243 doboz, 227/2319/1988, s. 1.

53 Tamže, s. 4-5.

54 Kp-csop. III/a, s. 37.

maďarskej hranici pozostávala z troch obranných pásiem. Prvé predstavovala línia poľných opevnení s malými pevnôstkami na hlavných dopravných tepnách. Druhé pásmo vybudovali na línii Skole – Dolina – Nadvorna a Deljatin.⁵⁵ Tretie obranné pásmo sa vybudovalo v priestore Strij, Stanislav, Kolomija.⁵⁶ Hlavné sily sovietskych vojsk sa sťahovali do vnútrozemia krajiny. Počas dňa sa sovietske delostrelectvo zastreľovalo na okolie Beskýd. Z druhej strany bolo počuť bojovú vravu, ale odhliadnuc od toho, bola situácia pokojná.

U 5. a 6. družstva 3. pohraničného práporu sovietske hliadky vyprovokovali rozhovor s maďarskými pohraničníkmi. Bolo to veľmi nápadné oproti ich dovtedajšiemu uzavretému vzťahu, pravdepodobne dostali rozkaz na získanie informácií. Zaujímali sa, či sú na maďarskej strane nemecké vojská. Negatívnej odpovedi neverili, pravdepodobne čakali nemecký útok aj z Maďarska.⁵⁷

25. júna pozorovatelia na hraniciach hlásili, že Sovietsi začali ničiť objekty. Pri železničnej stanici Beskyd vyhadzovali koľajnice do vzduchu, preto gen. Rakovszky vydal rozkaz 1. horskému práporu, aby sa pripravil na obsadenie Beskydského tunela ešte pred vyhodnením do vzduchu.⁵⁸ Na sovietskej strane delostrelecký zameriavač zameriaval hraničnú líniu oproti Užoku. Ich vojská sa pohybovali dozadu, na hranici zostali len slabšie časti vojsk.⁵⁹ Sovietsi vtedy začali plánovitý ústup od maďarskej hranice.

25. júna Szombathelyi prikázal maďarským pohraničným vojskám, aby dokončili budovanie uzáverov, pretože bolo zjavné, že kvôli nemeckému postupu sovietske vojská neboli schopné uskutočniť útok proti maďarským hraniciam ani s obmedzeným cieľom.

Ústupom sovietskych pozemných vojsk sa však neznižila sovietska letecká činnosť. Prvou ozbrojenou udalosťou, ktorá si vyžiadala aj prvé obeť, bol nízky nálet proti rýchliku v úseku Rahó (Rachov, dnes: Rahiv) – Tiszaborkút (Kvasy, dnes: Kvasy), čo 26. júna 1941 o 12.40 h uskutočnili tri jednomotorové stíhačky s červenou hviezdou – pravdepodobne I-16-ky. Obeťou útoku sa stali: jeden mŕtvy a 12 ranených.⁶⁰ Potom nasledoval o 13.07 h bombový útok na Košice dodnes neidentifikovaných lietadiel, čo pozorovatelia nedokázali vopred hlásiť pre premočené telefónne linky, a čomu protiletadlové batérie nedokázali zabrániť pre technickú poruchu a pre zanedbanie služobných povinností.⁶¹ Bomby síce nespôsobili značnú škodu, ale pre nevyhlásenie vzdušného poplachu boli ľudské straty pomerne veľké: 32 mŕtvych, 60 ťažko a 220 ľahko ranených.⁶²

Ohľadom národnej príslušnosti lietadiel uskutočňujúcich bombardovanie už boli publikované viaceré predstavy. Ich spoločným menovateľom je, že sú založené na hypotézach. Keď si však vezmeme do úvahy údajný výrok náčelníka GŠ, *Henrika Wertha*⁶³ z júla 1941,

55 Zdrojom písania zemepisných názvov: Nyugat-Ukrajna úthálózati térképe, 1:600 000, Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet, 24. 2. 1942. (Pod signatúrou B XI C 105 v Hadtörténelmi Könyvtár) [Pozn. prekl. Zemepisné názvy na Karpatskej Ukrajine sme používali podľa mapových dielcov VZÚ z 30. rokov 20. storočia.]

56 HL, Kp-csop, II., s. 55.

57 Ref. 52, s. 6.

58 KONTZ, S.: A 8. határvasdandár hadműveletei 1941 júniu 28 – július 9. In: *Magyar Katonai Szemle 1942*, č. 1, s. 3.

59 Ref. 52, s. 7.

60 PATAKY-ROZSOS-SÁRHIDAI: *Légiháború Magyarországon felett I.* Budapest : Zrínyi, 1992, s. 60.

61 Bližšie o tom: BORSÁNYI, J.: Miért nem tudta 1941. június 26-án Kassa honi légvédelmi útege megakadályozni a bombatámadást? In: *Új Honvédelmi Szemle*, 1991, č. 10, s. 133.

62 Ref.60, s. 68.

63 Henrik Werth (* 26. 12. 1881, Rezsőháza, † 28. 5. 1952, ZSSR): generál pechoty, od 29. 9. 1938 do 4. 11. 1941 náčelník GŠ Maďarského honvédsťva.

podľa ktorého: „*Bombardovanie Košíc mi prišlo vyslovene vhod*“⁶⁴, môžeme konštatovať, že z hľadiska vstupu do vojny proti ZSSR bola príslušnosť bombardovacích lietadiel úplne vedľajšia. Čo je isté: vojenské vedenie označilo jednoznačne Sovietov za bombardujúcich. Minister obrany Károly Bartha a Werth v takom zmysle informovali Horthyho a takto dosiahli súhlas vstúpiť do vojny, pretože, ako to Bárdossy 27. júna vyhlásil: „[...]v dôsledku útokov medzi Maďarskom a Sovietskym zväzom nastal vojnový stav.“⁶⁵

2. ORGANIZÁCIA A MOBILIZOVANIE RÝCHLEHO ZBORU

O Rýchlom zbore, o jednom z hlavných organických súčastí vznikajúcej Karpatskej skupiny, sa zmienime aj osobitne, pretože najväčšie boje ťaženia proti ZSSR v roku 1941 v rámci maďarských vojsk vybojoval tento zbor. Veliteľstvo maďarského kráľovského 1. rýchleho zboru, podobne ako VIII. zbor, bolo nanovo postavené. Vzniklo 1. marca 1939 na skoncentrovanie riadenia rýchlych vojsk⁶⁶ s SV v Szolnoku, neskôr v Budapešti. Do jeho podriadenosti patrili už skôr postavené 1. a 2. motorizovaná a 1. a 2. jazdecká brigáda. Veliteľstvá jednotlivých brigád boli: 1. motorizovanej brigády v Budapešti, 2. motorizovanej brigády v Mukačeve, 1. jazdeckej brigády v Nyíregyháze a 2. jazdeckej brigády v Kecskeméte.

Vojská Rýchleho zboru boli považované za nepochybne najvyspelejšie jednotky v rámci maďarskej armády, napriek tomu, že od požiadaviek modernizácie boli aj tak vzdialené. Z hľadiska výzbroje v neskorších bojoch sa v nich najviac pociťoval nedostatok stredných a ťažkých tankov, ich údernú silu značne znižovali rôzne rýchlosti postupu motorizovaných, cyklistických a jazdeckých bojových útvarov. V neskoršom období sa uskutočnili viaceré zmeny vo výstavbe a organizácii: motorizované brigády posilnili po jednom prieskumnom prápore a jazdecké brigády doplnili po jednom tankovom prápore.⁶⁷ Ako vzdialený cieľ sa vytýčilo rozšírenie na jazdecké a tankové divízie. Od 3. júna 1941 sa začalo s prebudovaním 9. a 11. cyklistického práporu motorizovaných brigád na tankové, ale pre nedostatok tankov postavili len po 2 roty.⁶⁸

Rýchle vojská v roku 1939 sa s dvoma jazdeckými brigádami a časťami 2. motorizovanej brigády podieľali na pripojení Karpatskej Ukrajiny,⁶⁹ potom pri vstupe do severného Sedmohradska dostali za úlohu obsadenie Sikulskej zeme, vtedy už pod velením generála *Béla Miklósa*.⁷⁰ (pochodový výkon v stanovenom čase splnili len rýchle vojská). K ich prvému bojovému nasadeniu došlo v roku 1941 počas vstupu do Juhoslávie vo zväzku 3. armády v dňoch 11. apríla až 6. mája.⁷¹

Počas príprav nemeckého útoku na ZSSR maďarský GŠ dostal od OKW opatrenie, aby Rýchly zbor bol stiahnutý do mierových posádok. (2. jazdecká brigáda bola naďalej v okolí Nového Sadu). Brigády, keďže k ich demobilizácii nedošlo, sa až do mobilizačného rozkazu

64 Cituje: LAKATOS, G.: *Ahogy én láttam*. Budapest : Európa, 1992, s. 47.

65 Cituje: SZAKÁLY, ref. 9, s. 69.

66 Rýchle vojská: Názov druhu vojsk zavedený v roku 1938 na spoločné pomenovanie jazdeckých, cyklistických, motorizovaných a tankových jednotiek.

67 CSIMA, ref. 41, s. 358.

68 LENGYEL, F.: Az I. M. Kir. Gyorshadtest hadművelői a Szovjetunió elleni háborúban (1941. július 9 – november 15). Budapest : Zrínyi, b. r. s. 7.

69 CSÉFALVAY, F.: Predohra a priebeh maďarsko-slovenského ozbrojeného konfliktu v marci 1939. In: *Vojenská história*, roč. 8 (2004), č. 2, s. 51.

70 Béla Miklós (* 11. 6. 1890, Budapešť, † 21. 11. 1948, Budapešť): od 1. 11. 1939 generál, od 1. 3. 1940 do 1. 8. 1941 povereným veliteľom I. rýchleho zboru, potom od 1. 8. 1941 do 1. 2. 1942 veliteľom I. rýchleho zboru.

71 Ref. 40, s. 78, 134, 211.

vzťahujúceho sa na 27. jún, venovali materiálnemu a personálnemu doplneniu, ako aj oprávám výzbroje a výstroje, pre krátkosť času však menej úspešne. V organizácii figurovali veliteľstvo I. rýchleho zboru, 1. a 2. motorizované brigády, 1. jazdecká brigáda a bezprostredné prepravné a vojskové jednotky.⁷²

Podľa rozkazu prvým mobilizačným dňom bol 27. jún, pričom pohotovosť na pochod bolo treba dosiahnuť 29. júna. Nie je div, že napriek snahe sa pre krátkosť času sem-tam prejavovali nedostatky.⁷³

Ako nástupný priestor boli určené: pre 1. motorizovanú brigádu Száldobos (Saldoboš, dnes: Steblivka), Huszt (Chust, dnes: Hust), Felsőveresmart (Veľká Kopaňa, dnes: Velika Kopaňa), pre 2. motorizovanú brigádu Tiszaborkút (Kvasy, dnes: Kvasy), Visóvölgy (dnes: Valea Vișeuului) a pre 1. jazdeckú brigádu Técső (Ťáčovo, dnes: Ťáčiv), Máramarossziget (dnes: Sighetu Marmăției). Reálnu šancu na včasný príchod mala iba 2. motorizovaná brigáda, pretože jej jednotky boli dislokované hlavne v Košiciach, Užhorode a Mukačeve.⁷⁴ Pre časovú náročnosť vojská I. rýchleho zboru sa zapájali do bojov len postupne až po 1. júli.

PREKROČENIE HRANÍC (BOJE OD 28. DO 30. JÚNA)

Útvary Rýchleho zboru rozmiestnené v mierových posádkach 26. júna v dôsledku bombardovania Košíc dostali mobilizačný rozkaz. VIII. a X. prieskumným letkám nariadili uskutočniť odvetný letecký útok voči priestoru ohraničenom Oponecom, Starškou, Klauszem, Vyszkorom, Oporžetom, Jablonicou, Tatarovom, Kitulorokou a Kukolom.

27. júna genpor. Szombathelyi vydal opatrenia v súvislosti s nariadením vojnového stavu: *„Nepriateľa, ustupujúceho od hraníc treba sledovať. Zbor sústreďí jednu silnejšiu skupinu v údolí Hornej Tisy. Do príchodu nastupujúceho Rýchleho zboru postupuje za nepriateľom so silami, ktoré sú k dispozícii. Preto 26. a 11. pohraničné prápory zo západného krídla 8. pohraničnej brigády stiahne a presunie po železnici k 1. horskej brigáde do Jasine. Treba zorganizovať prieskum všade, kde ruské posádky opustili svoje priestory.“*⁷⁵

8. pohraničnej brigáde a 1. horskej brigáde nariadili sledovať nepriateľa s tým, že na slabšie jednotky môžu zaútočiť, ale na väčšie sily, ktoré sa zariadili na obranu, zaútočia len vtedy, keď bude možný ich obchvat. Opatrnosť bola namieste, pretože podľa výsledkov prieskumu pred postupujúcimi dvoma brigádami stála značná prevaha, asi 8 sovietskych divízií.⁷⁶ 8. pohraničná brigáda bola pripravená na útok. Podľa prieskumu 11. pohraničného práporu sovietske vojská v priebehu dňa vyprázdnil Sianki a okolité postavenia. Sovieti vystrelili na hliadky maďarských pohraničiarov.⁷⁷

Kvôli preskupovaniu sa zmenil systém podriadenosti: do podriadenosti 8. pohraničnej brigády odteraz patrili 1. a 2. horský, 10. a 25. pohraničný a VIII. cyklistický prápor a 1. protiletadlový delostrelecký oddiel, do podriadenosti 1. horskej brigády patrili 3. a 4. hor-

72 Ref. 39, s. 2.

73 HL, Kp-csop., II/5, s. 1.

74 Tamže.

75 HL, Kp-csop, I/1, s. 56.

76 Tamže, s. 57.

77 Ref. 52, s. 19.

ský, 2., 3., 11., a 26. pohraničný a VI. cyklistický prápor a V., VIII. a 105. protiletadlové de-
lostrelecké oddiely.⁷⁸

Ako sme už uviedli, v tento deň sa začala mobilizácia Rýchleho zboru. Pre slabší počet au-
tomobilov, ktoré mal k dispozícii, sa to však uskutočnilo pomalšie oproti očakávaniu. Aby
sa zlepšila situácia v tomto smere, na príkaz náčelníka GŠ počty automobilov Rýchleho zbo-
ru doplnili zo zásob iných zborov, nezúčastniacich sa tejto operácie.⁷⁹

Odvetný letecký útok VIII. a X. prieskumnej letky nariadený kvôli košickému incidentu
sa uskutočnil za podpory 2/3. stíhacej letky. Maďarskí letci úspešne útočili na vojenské cie-
le, letiská alebo kasárne Stanislava, Oporca, Lavočného, Rozanky, Jelenkovaty. Dosiahli viac
úspešných zásahov proti vlakovým súpravám stojacim na staniciach.⁸⁰

28. JÚNA:

Bojová činnosť sa začala len asi v 70-kilometrovom úseku 8. pohraničnej brigády. Z jed-
notiek brigády tri prápory prekročili hranice. Prieskum 25. pohraničného práporu signa-
lizoval, že územie pred práporom je prázdne, Sovieti sa vyhýbali boju. Takto sa prápor do
neskorého popoludnia dostal cez Verecký priesmyk do Klimieca, a uskutočnil prieskum po
Tuchju.⁸¹ Paľbou prinútil na útek menší sovietsky zadný voj. V boji padli hrdinskou smrťou
dvaja maďarskí vojaci. Prví maďarskí padlí na východnom fronte boli vojaci tohto prápo-
ru: slob. Sándor Tóvizi a vojak József Torzsás.⁸² 1. horský prápor sa už skôr pripravil na za-
bránenie poškodenia tunela v Beskyde, a takto prekvapivo sa ho dokázali zmocniť ešte pred
sovietskym vyhodnením do vzduchu. Popoludní hlavné sily postupovali v údolí Opora, ale
predný voj bol zastavený sovietskym odporom.

Nepriateľ ustúpil aj pred 10. pohraničným práporom, preto sa prápor pokúsil o presun
cez Toruňský priesmyk, ale ženijné zátarasy a Sovieti, ktorí zaujali obranné postavenie pri
Wyszkówe, im načas zabránili v značnejšom postupe.⁸³

Ženijné zátarasy a mínové polia zistené v pásmach práporov 8. pohraničnej brigády boli
všeobecným javom počas prebitia sa cez Karpaty. Ako sa to uvádza v histórii brigády: „V ce-
lom hraničnom pásme počas postupu narážajúceho na Sovietmi masovo používané cestné zá-
tarasy, míny, zničené mosty a cesty od začiatku pripadla veľmi dôležitá úloha maďarským
ženijným a zákopovým jednotkám.“⁸⁴ Šťastím útočiacich brigád bolo, že Sovieti nevyužili
dostatočne možnosti na ničenie, a cestné zátarasy, pravdepodobne pre urýchlený ústup.⁸⁵
Z týchto dôvodov ženijné jednotky, ktoré mala k dispozícii 8. pohraničná brigáda, boli po-
stačujúce na očistenie a rekonštrukciu ciest.

2. horský prápor sa v priebehu dňa zhromaždil na neskorší útok pri Czornej Repe a Ha-
tárvölgy (Prislop, dnes: Prislop). VIII. cyklistický prápor po 90km pochode dosiahol obec
Csontos (Kostrino, dnes: Kostrino). Pretože nemala podporné jednotky, veliteľ brigády mu
pridelil jednu guľometnú rotu a jednu zákopovú čatu.⁸⁶ Stanovište veliteľa brigády sa pre-

78 HL, Kp-csop, III/b, s. 1.

79 HL, Kp-csop, I/1, s. 62.

80 Ref. 52, s. 19.

81 Tamže, s. 30.

82 HL, Kp-csop, I/1, s. 59.

83 Tamže, s. 65.

84 HL, Kp-csop, II/2, s. 5.

85 KONTZ, ref. 58, s. 28.

86 LENGYEL, ref. 14, s. 46.

miestnilo do Volovca.⁸⁷ Z obavy od sovietskeho odvetného úderu ako zálohu brigádu sem prisunuli 5. motorizovaný prápor.⁸⁸

Jednotky 1. horskej brigády nateraz sa sústreďovali v údolí Hornej Tisy na neskorší útok.⁸⁹ Prístojáci Sovieti naďalej zostali vo svojich postaveniach. Oproti Jasini bolo pozorovaných 58 tankov, 60 guľometov a približne 1 200 vojakov. 3/3. pohraničná rota viedla palebný súboj s jednou sovietskou skupinou.⁹⁰

1. jazdecká brigáda Rýchleho zboru podľa plánov mala do 1. júla dosiahnuť pochodovú pohotovosť. Veliteľstvo zboru sa usilovalo nasmerovať 2. motorizovanú brigádu, ktorá bola najrýchlejšie zmobilizovaná za Verecký priesmyk, aby sa celý zbor nepresúval po jednej ceste.⁹¹ Na posilnenie protivzdušnej obrany sa od náčelníka GŠ vyžiadali tri protivzdušné batérie automatických kanónov.

29. JÚN:

Jednotky 8. pohraničnej brigády pokračovali v postupe. V napredovaní 25. pohraničného práporu bránili ženijné zátarasý a ničenia, ale po ich prekonaní narazili len na slabé zadné voje, ktoré odplašili palbou trieštivých granátov. Do večera sa prápor dostal po Hutu a naskytala sa mu možnosť, v prípade, ak by v ďalší deň dosiahol sútok Opora a Oravy pred Skole, mohol by odrezať ústupovú cestu nepriateľa ustupujúceho v údolí Opora pred 1. horskou brigádou.⁹²

Oproti 1. horskému práporu stáli len slabé zadné voje, ale uskutočnené trhacie práce a technické zátarasý spomalili jeho postup, preto práporu podriadili 153. cyklistickú ženijnú rotu. Pre sovietsky ústup hlavné sily sa do večera dostali po Sławsko. 2. horský prápor vyrazil ako záloha brigády, ale v priebehu dňa sa mu zrušilo spojenie s ostatnými jednotkami. (Zapříčinila to skutočnosť, že nemali so sebou rádio.) Južne od Zhary sa dostali do bočnej palby zadného voja vo veľkosti jedného – dvoch plukov. Keďže počítali s tým, že nepriateľ ustúpi, prápor sa zakopal.

Situácia 10. pohraničného práporu pri Vyszkówe oproti silnému zadnému voju, ktorý kryl údolie potoka Swica, sa nezmenila, prápor čakal na ústup nepriateľa.⁹³

VIII. cyklistický prápor dosiahol rajón Užok. Musel sa pripraviť na útok, ktorý sa mal spustiť 30. júna od Sianki. Ich úlohou bolo nadviazať spojenie so susedným LII. zborom nemeckej 17. armády.

Veliteľstvo zboru síce brigáde podriadilo 24. delostrelecký oddiel, ten však bol doplnený iba na mierové počty.⁹⁴ Jeho dve batérie prideliť 1. horskému, jednu batériu 10. pohraničnému práporu.⁹⁵

Situácia 1. horskej brigády počas dňa zostala nezmenená, pokračovala v utváraní útočného zoskupenia, a podľa príkazu veliteľa zboru sa pripravovala aj na odrazenie prípadného nepriateľského vľomu. Prieskumná hliadka 2. pohraničného práporu prekročila hranice.

87 KONTZ, ref. 58, s. 7.

88 Ref. 52, s. 30.

89 HL, Kp-csop, I/1, s. 61.

90 Ref. 52, s. 30.

91 Tamže.

92 KONTZ, ref. 58, s. 10.

93 Ref. 52, s. 36.

94 HL, Kp-csop, III/a, s. 103.

95 KONTZ, ref. 58, s. 10.

Počas prieskumu vo veľkej hmle nenarazil ani na nepriateľa, ani na ženijné prekážky. Oproti tomu všetkých 6 vyslaných prieskumných skupín 3. pohraničného práporu Sovietskej armády ostreľovali. Takisto sa dostali do paľby aj skupiny hliadkujúce na maďarskej strane hranice pri Királymező (Ust-Čorna, dnes: Ust-Čorna).⁹⁶ Na zabránenie očakávaného maďarského postupu Sovietskej armády na vlastnej strane pred brigádou vyhodili do vzduchu železničný tunel Jasiňa – Woronienka.⁹⁷ Podľa leteckého prieskumu z priestoru Skole, Dolina, Strij ustúpili 3 pešie divízie, tanková brigáda, 1 – 2 jazdecké pluky a 1 motorizovaná brigáda.⁹⁸

Popoludní vydalo veliteľstvo leteckva nariadenie na utvorenie veliteľstva 1. leteckej brigády a na jeho umiestnenie do Berehova.⁹⁹ Bombardovacia letka 3/5. a bombardovacia peruť 4/II. pod krytím stíhacích letiek 2/. a 2/4. uskutočnili odvetný letecký útok proti Striju kvôli sovietskemu bombardovaniu Nagybánya (dnes: Baia Mare) dňa 27. júna.¹⁰⁰

Prísun Rýchleho zboru medzitým pokračoval. 2. motorizovaná brigáda ešte čakala na svoje jednotky, pretože tie väčšinou prichádzali zo Zadunajska. Na urýchlenie prísunu veliteľstvo VIII. zboru okamžite odsunulo z Košíc delostrelectvo brigády a 4. motorizovaný prápor, ako aj delostrelectvo 1. jazdeckej brigády na podporu horskej brigády.¹⁰¹ Okrem toho 2. motorizovanej a 1. jazdeckej brigáde nariadilo začať presun 30. júna bez ohľadu na to, či sa dosiahli vojnové počty.¹⁰² 1. motorizovaná brigáda sa vtedy ešte len zhromažďovala v Budapešti.¹⁰³

VZNIK KARPATSKEJ SKUPINY A PRÍPRAVA ÚTOKU

29. júna o 19.00 h zbor dostal Opatrenie č. Vkf. 1217/M. 1. Vkf-1941 s názvom „Opatrenie na prísun Rýchleho zboru a iných bezprostredných jednotiek“. Podľa rozkazu veliteľstvo VIII. zboru od 30. júna bude fungovať ako veliteľstvo Karpatskej skupiny pod velením veliteľa zboru genpor. Ferenc Szombathelyiho a bude podriadené priamo náčelníkovi GŠ.¹⁰⁴ Postavenie skupiny sa neudialo bez prehistórie, pretože v roku 1939 sa na koordinovanie operácií na pripojenie a obsadenie Karpatskej Ukrajiny utvorilo veliteľstvo Karpatskej skupiny pod vedením veliteľstva VIII. zboru z 1. a 2. jazdeckej a 2. motorizovanej brigády, z 24. pešieho pluku, ako aj z cyklistických a pohraničných jednotiek dislokovaných na území zboru. Operácie trvali od 14. do 24. marca, a veliteľom skupiny bol Ferenc Szombathelyi.¹⁰⁵

Karpatská skupina bola pri svojom obnovení v roku 1941 postavená zo štábu VIII. zboru, z jeho zborových jednotiek a trénu, resp. z 8. pohraničnej a 1. horskej brigády, a do jeho podriadenosti zaradili aj tri brigády Rýchleho zboru (1. a 2. motorizovaná 1. jazdecká brigáda). Ako posilu dostali ešte 101. veliteľstvo protivzdušného delostrelectva a 15. a 16. cyklisti-

96 Ref. 52, s. 37.

97 HL, Kp-csop, I/3, s. 25.

98 HL, Kp-csop, I/1, s. 63.

99 HL, Kp-csop, III/a, s. 81.

100 HL, Kp-csop, I/1, s. 13.

101 Tamže, s. 74.

102 HL, Kp-csop, III/b, s. 4-6.

103 HL, Kp-csop, II/5, s. 5.

104 HL, Kp-csop, I/1, s. 62.

105 Ref. 40, s. 211. Pozri o tom aj CSÉFALVAY, ref. 69, s. 51.

tický prápor 2. jazdeckej brigády.¹⁰⁶ Prisunuté boli ešte: 151. motorizované mostové veliteľstvo do Berehova, 101. spojovacia opravná kolóna do Mukačeva, 152. motorizovaný ženijný prápor do Čopu, 106. spojovacie ústredie a telegrafická prevádzková rota do Mukačeva. Rýchlemu zboru ako posilu podriadili ešte 2. tankový prápor ako zborovú jednotku a I. motorizovaný protivzdušný delostrelecký oddiel.¹⁰⁷ Karpatská skupina spolu s jej podriadenými súčasťami Rýchleho zboru disponovala 3 355 dôstojníkmi, 89 760 príslušníkmi mužstva, mala 21 265 koní, 3 308 vozov a 5 858 automobilov.¹⁰⁸

Úlohou Karpatskej skupiny bolo v rámci operácií proti ZSSR odstrániť tie nedostatky nemeckého operačného plánu, o ktorých sme sa už zmienili. Menovite išlo o zaplnenie medzery medzi 17. nemeckou armádou nachádzajúcou sa na sever a 11. nemeckou armádou útočiacou na juh od Karpatskej skupiny, zabezpečenie ich bokov a zmocnenie sa mostov rieky Dnester. Tieto operačné ciele mal splniť útok nariadený na 1. júla. Pre postup nemeckej 17. armády vojenské vedenie počítalo s ústupom sovietskych vojsk pred Karpatskou skupinou, na druhej strane rátať aj s protiútokmi zadných vojov nepriateľa.¹⁰⁹

30. júna sa na veliteľstve zboru uskutočnilo zhromaždenie veliteľov o činnosti v súvislosti s útokom. Počas porady sa rozvinula živá diskusia o nástupe na útok. Generál György Rakovszky, veliteľ 8. pohraničnej brigády navrhol, aby Rýchly zbor nebol nasadený ako celý cez Tatarský priesmyk, pretože kvôli trhacím prácam Sovietov sa príliš spomalí postup. Spomedzi prechádzajúcich brigád len prvá sa dokáže včas rozvinúť, ostatné sa budú tlačiť za ňou. Okrem toho uviedol, že sústrediť štyri operačné zväzky (tri brigády Rýchleho zboru a 1. horskú brigádu) na takú úzku horskú cestu je veľmi riskantné, pretože v prípade sovietskeho protiútoky by nemali šancu na rozvinutie sa na obranu. Navrhol nasadenie 2. motorizovanej brigády cez Wyzkóvsky priesmyk, pretože dostanúc sa k Doline by mohla odrezat cestu nepriateľovi, ustupujúcemu na druhej strane Tatarského priesmyku. Načrtnutá predstava sa zhodovala s plánom veliteľa genpor. Szombathelyiho, ktorý už 28. júna hodlal posunúť 2. motorizovanú brigádu cez Verecký priesmyk, ale náčelník štábu Karpatskej skupiny *genmjr. Zoltán Álgya-Papp*¹¹⁰ a *genmjr. Himer*, ktorý sa medzitým dostavil na poradu, trvali na prepasírovaní Rýchleho zboru a 1. horskej brigády cez Tatarský priesmyk.¹¹¹ Toto rozhodnutie neskôr spôsobilo vážne starosti v zásobovaní vojsk nastúpených na útok, a ako sa dalo očakávať, neumožnilo ani potrebnú rýchlosť v prenasledovaní ustupujúcich Sovietov.

Kedže v priebehu operácií bola potrebná úzka spolupráca s nemeckými vojskami, došlo aj k prideleniu maďarských styčných dôstojníkov k nemeckým vyšším veliteľstvám.¹¹² Ku skupine armád Juh prideliť generála *Józsefa Németha*¹¹³, k nemeckej 11. armáde plk. *Oszkára*

106 HL, Kp-csop, I/1, s. 91.

107 Tamže, s. 80-81.

108 Ref. 39, s. 3.

109 HL, Kp-csop, I/1, s. 89.

110 Zoltán Álgya-Papp (* 18. 3. 1895, Budapešť, † 16. 10. 1987, Haag): od 1. 5. 1939 *genmjr.*, od 15. 1. 1939 do 1. 8. 1941 náčelník štábu VIII. Zboru, od 28. 6. 1941 do 1. 8. 1941 náčelník štábu Karpatskej skupiny.

111 HL, Kp-csop, I/3, s. 26-27.

112 Tamže, s. 21.

113 József Németh (* 24. 11. 1888, Dunaföldvár, † Csobánka, 6. 11. 1964): od 1. 7. 1940 generál, od júna do septembra 1941 styčný dôstojník u nemeckej skupiny armád Juh.

*Baitza*¹¹⁴, k nemeckej 17. armáde pplk. Sándora Makrayho¹¹⁵ a k nemeckej 4. leteckej armáde plk. Ferenc Szentnémedyho¹¹⁶.

(Z maďarčiny preložil PhDr. František Cséfalvay, CSc.)

ANDAHÁZI SZEGHY, V.: ENTSTEHUNG UND ANFÄNGE DER KARPATENGRUPPE DES UNGARISCHEN KÖNIGLICHEN HONVEDS

Der Beitrag behandelt Entstehung und Anfänge des Bestehens und der Tätigkeit der Karpatengruppe im Jahre 1941. Der Verfasser geht von dem deutschen Plan „Barbarossa“ aus und beweist, dass die Eingliederung der ungarischen Truppen in die Angriffsformation gegen die UdSSR nicht nur politisch, sondern auch militärisch bedingt wurde, da in den ursprünglichen Plan „Barbarossa“ (ohne Beteiligung Ungarns) eine 200 km lange Lücke zwischen der 17. Armee und den rumänischen Truppen vorgesehen war. Darüber hinaus beschäftigt sich der Verfasser mit den anfänglichen Gefechten an der deutsch-sowjetischen Front, bevor Ungarn den Krieg der UdSSR erklärte. Er richtet ferner sein Augenmerk auf Dislokation und Organisierung der ungarischen Truppen. An der Grenze mit der UdSSR wurden 8. Grenzbrigade und 1. Gebirgsbrigade aufgestellt, die den Überwachungsdienst durchführten sowie die Bewegung des Gegners beobachteten. Die wichtigste Rolle in der ins Leben gerufenen Karpatengruppe hat das Schnelle Korps gespielt, welches 1941 die größten Kämpfe von den eingesetzten ungarischen Truppen erkämpft hatte. Es setzte sich aus 1. und 2. motorisierter Brigade und aus 1. und 2. Kavalleriebrigade zusammen. Im letzten Abschnitt beschäftigt sich der Verfasser mit der Problematik des Grenzenübertritts und den Kämpfen zwischen 28. und 30. Juni 1941. Am 30. Juni wurde die Karpatengruppe gebildet, die die Lücke zwischen der 17. und der 11. deutschen Armee schließen sollte. Infolgedessen wurden zu den einzelnen höheren deutschen Kommandos ungarische Verbindungsoffiziere zugeteilt.

114 Oszkár Baitz (* 22. 10. 1893, Budapest, † 20. 12. 1958, Budapest): od 1. 5. 1939 plk., od júna do júla 1941 styčný dôstojník u nemeckej 11. armády.

115 Sándor Makray (* 10. 6. 1898, Dunakeszi, † 24. 12. 1968, Mnichov): od 1. 11. 1939 pplk., od 30. 6. do 24. 9. 1941 styčný dôstojník u nemeckej 17. armády, od 1. 8. 1941 (-?) pobočníkom náčelníka Generálneho štábu honvédsťva.

116 Ferenc Szentnémedy (* 12. 11. 1896, Orsova, † ??): od 1. 11. 1939 plk., od 1. 9. 1940 do 1. 8. 1941 prideleným starším dôstojníkom veliteľstva letectva.